

نام باب بنی هاشم^۳ نیز یاد شده؛ زیرا در برابر شعب بنی هاشم (شعب علی عليه السلام) قرار داشت. چنین برمی آید که ساخت باب دیگری در گسترش دوم دوران مهدی کنار این در و نام گذاری آن به باب بنی هاشم^۴ سبب تغییر نام این در به باب عباس گشته است. در دوره‌های پسین، به سبب آن که کنار این باب بر جنازه‌ها نماز می خواندند^۵، از آن با نام باب الجنائز نیز یاد شده است.^۶ (تصویر شماره ۲۲)

باب عباس، نخست با دو ستون و سه طاق ساخته شد. ارتفاع هر طاق ۱۳ ذرع (بیش از شش متر) و پهنای آن ۲۱ ذرع (بیش از ۱۰ متر) بود. بر روی این در، با فاصله بیش از سه متر از بالای طاق، پنجره‌ای از چوب ساج مزین به طلا، به طول ۲۶ ذرع (کمتر از ۱۳ متر) و پهنای سه ذرع و ۱۲ انگشت (کمتر از دو متر) قرار داشت. دیواره‌ها و بالای این باب با سنگ‌های رنگی تزیین شده بود. این باب با هفت پله به صحن مسجد می‌رسید.^۷ در تعمیر

۳. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۹۷؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۲۰۲.

۴. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۸۸؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۶۶؛ البلدان، ص ۱۵۳.

۵. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۹۷؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۲۰۲.

۶. اثار الترفیغ، ج ۱، ص ۲۸۹؛ مرآة الحرمین، ج ۱، ص ۲۲۰؛ تاریخ عمارة المسجد الحرام، ص ۱۱۸.

۷. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۸۸-۸۷؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۸۹؛ الاعلاق النفیسه، ص ۴۹.

ام القرى، ۱۴۱۹ق؛ المهذب: الفاضی ابن البراج (م. ۴۸۱ق.)، قم، نشر اسلامی، ۱۴۰۶ق؛ نصب الراية: الزیلعی (م. ۷۶۲ق.)، به کوشش ایمن صالح، قاهره، دار الحدیث، ۱۴۱۵ق؛ نیل المنی بذیل بلوغ القرى: جارالله محمد بن فهد المکی، به کوشش الهیله، مؤسسه الفرقان، ۱۴۲۰ق؛ وسائل الشیعه: الحر العاملی (م. ۱۱۰۴ق.)، به کوشش ربانی شیرازی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.

سید مجتبی حسینی - سید علی آقایی

باب عاتکه ← باب الرحمه

باب عباس: از درهای ضلع شرقی مسجدالحرام

باب عباس از درهایی است که به سال ۱۶۱ق. در گسترش اول دوران مهدی عباسی (حک: ۱۵۸-۱۶۹ق.) در انتهای سمت جنوبی دیوار شرقی مسجدالحرام پس از باب النبی ساخته شد. این در که چهارمین باب در این ضلع مسجد بود^۱، به سبب قرار داشتن در برابر خانه عباس بن عبدالمطلب، عموی پیامبر صلی الله علیه و آله به این نام شهرت یافت.^۲ در منابع پیشین، از آن با

۱. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۷۸، ۸۸؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۷۰، ۱۸۹.

۲. الجامع اللطیف، ص ۱۹۳؛ التاریخ القویم، ج ۲، ص ۴۲۲.

مسجد به فرمان متوکل عباسی (حک: ۲۳۲-۲۴۷ق.) بر دیواره بیرونی باب، کتیبه‌ای قرار گرفت که بر آن، نام عبدالله بن محمد بن داود، امیر مکه (۲۳۸-۲۴۲ق.) و تاریخ تعمیر مسجد به فرمان خلیفه، نوشته شده بود.^۱ بیرون این باب، میله سبز رنگی قرار داشت که نشانگر سعی از مروه به سوی صفا بود.^۲

از تعمیرات و بازسازی‌های این باب در دوران ممالیک، گزارش‌هایی در دست است. به سال ۷۳۸ق. در دوران حکومت سلطان محمد قلاوون (حک: ۷۰۹-۷۴۱ق.) هنگامی که چهار لنگه این باب بر اثر سیل کنده شد، این لنگه‌ها بازسازی و نصب گشت.^۳ نیز در دوران حکومت سلطان ابونصر برسبای (حک: ۸۲۵-۸۴۱ق.) به سال ۸۲۶ق. در بازسازی درهای مسجد به دست امیر مُقبِل قُدَیدی، کارگزار گسترش و بازسازی حرم، همه لنگه‌های سه ورودی این باب نیز بازسازی شد.^۴ فاسی (م. ۸۳۲ق.) از وجود ۱۵ کنگره بر روی این در گزارش داده^۵ که گویا مربوط به بازسازی‌های این دوره است.

در دوران عثمانی، هنگام حکومت سلطان

مراد عثمانی (حک: ۹۸۲-۱۰۰۳ق.) این باب به سال ۹۸۴ق. با همان شکل پیشین با سه ورودی به پهنای ۱۲ متر بازسازی شد و بر دیوار بیرونی آن، کتیبه‌ای نصب کردند که روی سنگ زرد شُمیسی، کنده‌کاری و زراندود شده بود. این نوشته در بر دارنده حمد خداوند برای فرستادن پیامبر ﷺ و نیز ستایش سلطان سلیم و فرزندش سلطان مراد بود. نیز از آغاز بازسازی مسجد در دوران سلطان سلیم و پایان آن به سال ۹۸۴ق. در دوران حکومت سلطان مراد، حکایت داشت. طولانی بودن متن این نوشته موجب شد که این کتیبه تا بالای باب علی عليه السلام که کنار این باب قرار داشت، ادامه یابد.^۶ به سال ۱۲۹۹ق. بر دیوار سمت چپ این در، عبارت «الله محمد ابوبکر عمر عثمان» نوشته شد.^۷ ایوب صبری پاشا (م. ۱۲۹۰ق.) از بازسازی ورودی‌های این باب در دوره خود یاد کرده و شمار پله‌های آن به صحن مسجد را پنج و به مسعی^۸ پله دانسته است.^۹ رفعت پاشا (م. ۱۳۵۳ق.) پله‌ها را ۱۱ عدد دانسته است.^۹ شاید این تغییر در نتیجه بازسازی دیگری در سده ۱۴ق. باشد.

در گسترش اول سعودی به سال ۱۳۷۵ق. با

۱. اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۸۹.

۲. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۸۸؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۷۰، ۱۸۹.

۳. اتحاف الوری، ج ۳، ص ۲۱۲.

۴. الزهور المقتطفه، ص ۸۴؛ اتحاف الوری، ج ۳، ص ۵۹۹-۶۰۰.

۵. شفاء الغرام، ج ۱، ص ۳۱۲.

۶. التاريخ القويم، ج ۳، ص ۵۳.

۷. مرآة الحرمين، ج ۱، ص ۲۳۰.

۸. موسوعة مرآة الحرمين، ج ۱، ص ۲۳؛ ج ۲، ص ۵۷۰.

۹. مرآة الحرمين، ج ۱، ص ۲۳۰.

(م. ۸۳۲ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۱ق؛ *مرآة الحرمین*: ابراهیم رفعت پاشا (م. ۱۳۵۳ق.)، قم، المطبعة العلمیه، ۱۳۴۴ق؛ *موسوعة مرآة الحرمین الشریفین*: ایوب صبری پاشا (م. ۱۲۹۰ق.)، قاهره، دار الآفاق العربیه، ۱۴۲۴ق؛ *موسوعة مكة المكرمة والمدینة المنوره*: احمد زکی یمانی، مصر، مؤسسة الفرقان، ۱۴۲۹ق.

سید علی خیرخواه علوی

باب عرب المدینه: منصب نمایندگی

حکومت مرکزی در میان عشایر و قبایل

مدینه

باب به معنی در و دروازه است؛ اما کاربرد آن و نیز کلماتی مانند درگاه یا آستانه، بر قصر یا کاخ و یا دارالحکومه فرمانروایان رواج داشته است. نمونه این کاربرد، «باب عالی» است که بر قصر حاکمان عثمانی و بعدها بر کاخ وزیر اعظم عثمانی که مکان اداره امور دولت و مرکز حل و فصل مسائل مردم بود، اطلاق می شد.^۲

عنوان باب العرب درباره کسی به کار می رفت که نزد عشایر و حکومت مرکزی و حاکم محلی، مقبولیت داشت و واسطه میان

۲. نک: دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۱، ص ۲۲، «باب عالی».

افزوده شدن مسعی به مسجد، باب عباس از میان رفت و در برابرش در آن سوی مسعی، دری دیگر با همان نام ساخته شد. این در همانند دیگر درهای مسجد که در آن سوی مسعی قرار داشتند، از یک ورودی بزرگ تشکیل شده است.^۱

◀ منابع

اتحاف السوری: عمر بن محمد بن فهد (م. ۸۸۵ق.)، به کوشش عبدالکریم، مکه، جامعه ام القرى، ۱۴۰۸ق؛ *اثارة الترغیب و التشویق*: محمد الخوارزمی (م. ۸۲۷ق.)، به کوشش الذهبی، مکه، مکتبه نزار مصطفی الباز، ۱۴۱۸ق؛ *آموزگار جاوید*: صادق لاریجانی، مرصاد، ۱۳۷۷ش؛ *اخبار مکه*: الازرقی (م. ۲۴۸ق.)، به کوشش رشدی الصالح، مکه، مکتبه الثقافه، ۱۴۱۵ق؛ *اخبار مکه*: الفاکهی (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش ابن دهیش، بیروت، دار خضر، ۱۴۱۴ق؛ *الاعلاق النفیسه*: ابن رسته (م. قرن ۳ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۸۹۲م؛ *البلدان*: ابن الفقیه (م. ۳۶۵ق.)، به کوشش یوسف الهادی، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۱۶ق؛ *التاریخ القویم*: محمد طاهر الکردی، به کوشش ابن دهیش، بیروت، دار خضر، ۱۴۲۰ق؛ *تاریخ عمارة المسجد الحرام*: حسین عبدالله باسلامه، جده، تهامه، ۱۴۰۰ق؛ *الجامع اللطیف*: محمد بن ظهیره (م. ۹۸۶ق.)، به کوشش علی عمر، قاهره، مکتبه الثقافه الدینیة، ۱۴۲۳ق؛ *الزهور المقتطفه*: محمد الفأسی (م. ۸۳۲ق.)، به کوشش محمد حسن، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۲ق؛ *شفاء الغرام*: محمد الفأسی

۱. موسوعة مكة المكرمة، ج ۴، ص ۳۷۱.